

บทที่ 2

ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

ในบทนี้จะกล่าวถึงลักษณะทั่วไปของพื้นที่ศึกษา ทั้งประวัติความเป็นมา ที่ตั้งและอาณาเขตของพื้นที่ศึกษา ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ประชากร และวัฒนธรรม รวมไปถึงโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคมของอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และความเป็นชายแดนที่ติดกับเมืองเมียวดีของรัฐกะเหรี่ยง ประเทศเมียนมาร์ เพื่อให้ทราบถึงการศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางพื้นที่และการแพร่ระบาดของวัณโรคในพื้นที่ศึกษาต่อไป

2.1 ประวัติความเป็นมาของอำเภอแม่สอด

อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เป็นอำเภออยู่ทางซีกตะวันตกของแม่น้ำปิงและของจังหวัดตาก โดยประวัติความเป็นมามีหลักฐานว่าเมื่อประมาณ 140 กว่าปีที่ล่วงมา (ประมาณปี พ.ศ. 2404 – 2405) บริเวณที่ตั้งอำเภอหรือชุมชนใหญ่ของอำเภอในปัจจุบันนี้ ได้มีชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่เรียกชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านพะหน่อแก” ต่อมามีคนไทยจากถิ่นอื่นหลายท้องถิ่นที่ทางภาคเหนือ ต่างพากันอพยพลงมาทำมาหากินในบริเวณหมู่บ้านนี้เป็นจำนวนมาก และเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ชาวกะเหรี่ยงเจ้าของถิ่นเดิมซึ่งไม่ชอบอยู่ปะปนกับชนเผ่าอื่นต้องพากันอพยพไปอยู่ที่อื่น หมู่บ้านแห่งนี้ได้เจริญขึ้นตามลำดับ จนทางราชการได้ย้ายด่านเก็บภาษีอากรจากบ้านแม่ละเมา มาอยู่ที่หมู่บ้านพะหน่อแกแห่งนี้ จนถึงปี พ.ศ. 2441 ทางราชการจึงได้ยกฐานะหมู่บ้านขึ้นเป็นอำเภอ เรียกชื่อว่า “อำเภอแม่สอด” ให้อยู่ในเขตปกครองของมณฑลนครสวรรค์ ต่อมาเมื่อมีการปรับปรุงแก้ไขระบบบริหารราชการส่วนภูมิภาคอำเภอแม่สอดจึงได้เปลี่ยนมาขึ้นกับจังหวัดตาก สำหรับความเป็นมาของชื่ออำเภอนั้น มีการสันนิษฐานไว้เป็น 3 ประการ ประการแรก กล่าวกันว่าอำเภอแม่สอด เป็นเมืองเดียวกันกับ “เมืองลวด” ซึ่งเป็นเมืองหนึ่งในประวัติศาสตร์ที่ตั้งประชิดชายแดนราชอาณาจักรสุโขทัย เมืองลวดมีเจ้าเมืองชื่อพ่อขุนสามชนคำว่า เมืองลวด เรียกกันนานเข้าอาจเพี้ยนกลายมาเป็น “แม่สอด” ก็เป็นไปได้ ประการที่สอง อำเภอแม่สอดอาจได้ชื่อมาจากชื่อของลำห้วยสายสำคัญที่ไหลผ่านหมู่บ้านนี้คือ ลำห้วยแม่สอด และประการที่สาม แม่สอดอาจมาจากคำว่า “เหม่ซ้อด” ในภาษามอญซึ่งแปลว่า เมียนมาร์ตาย (ที่ว่าอำเภอแม่สอด, 2556)

แม่สอด เป็นอำเภอหนึ่งทางตอนกลางของจังหวัดตาก ได้รับการจัดตั้งเป็นอำเภอมาตั้งแต่ ในปีพ.ศ. 2441 โดยตัวอำเภออยู่ในที่ราบระหว่างภูเขาระหว่างเทือกเขาถนนธงชัยทิวเขาในฝั่งประเทศไทย อีกส่วนหนึ่งเป็นทิวเขาฝั่งประเทศเมียนมาร์ อำเภอแม่สอดมีพื้นที่ประมาณ 1,986 ตารางกิโลเมตร ประชากรมีทั้งชาวเขาและคนที่อพยพจากอำเภอเมืองตากเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ รวมทั้งชาวเมียนมาร์ที่มี ภรรยาและบุตรเป็นคนไทยด้วย อำเภอแม่สอดอยู่ห่างจากอำเภอเมืองตาก 86 กิโลเมตร และเป็นอำเภอ ที่มีการค้าระหว่างประเทศไทยกับเมียนมาร์ เนื่องจากเป็นอำเภอที่อยู่ติดชายแดน และเป็นที่ตั้งจุดผ่าน แคนถาวรด่านพรมแดนแม่สอด เชื่อมโยงเมืองเมียวดี รัฐกะเหรี่ยง ประเทศเมียนมาร์ ซึ่งจากที่ปรากฏ ประวัติความเป็นมาของอำเภอแม่สอดนั้นยังไม่ปรากฏแน่ชัดว่าจะเป็นเมืองลอร์ดของขุนสามชนที่เคย ยกทัพไปตีกรุงสุโขทัยหรือไม่ และยังไม่มีการพิสูจน์ได้ ซึ่งเมื่อดูตามสภาพบ้านเมืองของอำเภอ แม่สอดนั้น ไม่พบว่ามีสิ่งก่อสร้างที่เก่าแก่มีอายุอยู่ในยุคของสุโขทัยได้เลย ฉะนั้นจึงมีความ เป็นไปได้ว่าอาจไม่ใช่เมืองเดียวกัน และขณะนี้ได้มีนักโบราณคดีพบซากเมืองโบราณอยู่ในป่าทึบในท้องที่ อำเภอแม่ระมาด ซึ่งอาจจะเป็นเมืองลอร์ดตามศิลาจารึกกรุงสุโขทัยได้ (เทศบาลนครแม่สอด, 2556) ซึ่ง สันนิษฐานประการแรกก็อาจจะไม่ใช่ดังที่กล่าวมา แต่อย่างไรก็ตาม อำเภอแม่สอดก็ยังคงเป็นดินแดน ที่มีประวัติศาสตร์มายาวนานและเป็นอำเภอพหุวัฒนธรรมที่น่าสนใจอีกพื้นที่หนึ่ง

2.2 ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอแม่สอดเป็นอำเภอหนึ่งทางตอนกลางของจังหวัดตาก ได้รับการจัดตั้งเป็นอำเภอมาตั้งแต่ พ.ศ. 2441 ตัวอำเภออยู่ในที่ราบระหว่างภูเขาระหว่างเทือกเขาถนนธงชัยทิวเขาในฝั่งประเทศไทย อีกส่วน หนึ่งเป็นทิวเขาฝั่งประเทศเมียนมาร์ โดยอำเภอแม่สอดตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดตาก ระหว่าง ละติจูดที่ 16 องศา 42 ลิปดา 47 พิลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ 98 องศา 34 ลิปดา 29 พิลิปดาตะวันออก สูงกว่าระดับน้ำทะเล 116 เมตร ณ ที่ตั้งที่ว่าการอำเภอแม่สอด โดยอำเภอแม่สอดมีพื้นที่ประมาณ 1,986 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 1,241,322 ไร่ ใหญ่เป็นลำดับที่ 3 ของจังหวัดตาก รองจากอำเภอ อุ้มผาง และอำเภอสามเงา อำเภอแม่สอดมีอาณาเขตติดต่อกับอำเภออื่นในประเทศไทย 3 อำเภอ และ 1 รัฐในประเทศเมียนมาร์ ดังนี้ ทิศเหนือมีอาณาเขตติดต่อกับ อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก ทิศใต้ มีอาณาเขตติดต่อกับ อำเภอพบพระ จังหวัดตาก ทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับ อำเภอ เมือง ตาก จังหวัดตาก ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับ เมืองเมียวดี รัฐกะเหรี่ยง ประเทศเมียนมาร์ (ภาพที่ 1.1)

2.3 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา

อำเภอแม่สอดมีพื้นที่ทั้งสิ้น 1,986 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 1,241,322 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 12 ของเนื้อที่จังหวัด สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงชันชันชันสลับกับหุบเขาแคบ ๆ ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอเป็นที่ราบประมาณร้อยละ 20 ของพื้นที่อำเภอ และประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่ปกครองไปด้วยป่าโปร่ง ป่าดงดิบและป่าสน ภูเขาบริเวณนี้เป็นส่วนหนึ่งของทิวเขาดนนรงค์ซึ่งที่ต่อลงมาจากทางตอนใต้ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนและจังหวัดเชียงใหม่ ทอดผ่านจังหวัดตากและอำเภอแม่สอดลงไปจนเชื่อมต่อกับทิวเขาตะนาวศรี จังหวัดกาญจนบุรี พื้นที่ลาดเอียงลงไปทางทิศตะวันตกลงสู่แม่น้ำเมยซึ่งกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเมียนมาร์

2.3.1 ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของอำเภอแม่สอด ตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนไปทางตะวันตกของประเทศไทยประกอบด้วยป่าไม้และเทือกเขาสูง มีพื้นที่ราบสำหรับการเกษตรน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นทิวเขาดนนรงค์สูงชันชันชันเป็นต้นแบ่งพื้นที่ออกเป็นฝั่งตากตะวันออก คือ อำเภอเมืองตาก อำเภอบ้านตาก อำเภอสามเงา และอำเภอวังเจ้า ส่วนฝั่งตากตะวันตก คือ อำเภอแม่สอด อำเภอแม่ระมาด อำเภอพบพระ อำเภอท่าสองยาง อำเภออุ้มผาง ส่วนที่เป็นที่ราบต่ำและที่ราบลูกคลื่น มีความสูงอยู่ระหว่าง 80-200 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ครอบคลุมเนื้อที่ร้อยละ 16 ของจังหวัด บริเวณที่เป็นพื้นที่ลูกคลื่นมีความสูงอยู่ระหว่าง 200 -300 เมตร ครอบคลุมเนื้อที่ร้อยละ 10 ของจังหวัด และพื้นที่ที่เหลือเป็นเนินเขาเตี้ยไปจนถึงภูเขาสูง ซึ่งในกลุ่มนี้มีพื้นที่ที่มีความสูงระหว่าง 300-700 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลางอยู่ร้อยละ 34 ของจังหวัด และมีความสูงมากกว่า 700-2,200 เมตร อยู่ร้อยละ 38 ของจังหวัดยอดเขาสูงสุดทางตะวันออกของอำเภอท่าสองยางที่เขยวัดไค้ มีความสูง 1,752 เมตร และยอดเขาสูงสุดทางตะวันออกของอำเภออุ้มผางที่เขยวัดไค้มีความสูง 1,898 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีพื้นที่การเกษตร 346,116 ไร่ พื้นที่ป่าไม้ 1,390,494 ไร่ และพื้นที่อยู่อาศัย 27,6701 ไร่ (เทศบาลนครแม่สอด, 2556) และจากข้อมูลพื้นฐานของอำเภอแม่สอดจากสาธารณสุขแม่สอด จังหวัดตาก สามารถสรุปได้ว่าอำเภอแม่สอดมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 1,986 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,241,322 ไร่ มีลักษณะพื้นที่ราบประมาณร้อยละ 20 นอกนั้นเป็นพื้นที่ภูเขาสูง มีลำห้วยแม่สอดไหลผ่านและมีแม่น้ำเมยเป็นเส้นกั้นอาณาเขตชายแดนระหว่างอำเภอแม่สอดกับจังหวัดเมียวดี ประเทศเมียนมาร์ นอกจากนี้ยังมีอ่างเก็บน้ำ ที่สำคัญ 2 แห่ง คืออ่างเก็บน้ำห้วยฝาย และอ่างเก็บน้ำห้วยลึก

2.3.2 ภูเขาและเทือกเขา

ภูเขาที่สำคัญ ได้แก่ เทือกเขาถนนธงชัย เป็นเทือกเขาสูงอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอแม่สอดใช้เป็นเส้นแบ่งอาณาเขตระหว่างอำเภอแม่สอดกับอำเภอเมืองตาก และเป็นสันปันน้ำ ระหว่างแม่น้ำเมยกับแม่น้ำปิงอยู่ในเขตอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก โดยจะมีความยาวประมาณ 80 กิโลเมตร ยอดเขาสูงสุดในเขตอำเภอแม่สอดสูง 870 เมตรจากระดับน้ำทะเล เทือกเขานี้เป็นเส้นแบ่งเขตจังหวัดตากออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านตะวันออกและด้านตะวันตกอำเภอที่อยู่ในด้านตะวันออกมีอำเภอเมืองตาก อำเภอบ้านตาก และอำเภอสามเงา และอำเภอวังเจ้า ด้านนี้จะมีอากาศร้อนจัด และแห้งแล้ง ฝนตกน้อย (ตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ เรียกว่า “เขตเงาฝน” เนื่องจากอีกด้านหนึ่งมีลักษณะเป็นชายฝั่งทะเล คือ ทะเลอันดามันในเขตประเทศเมียนมาร์ ลมไม่สามารถพาน้ำซึ่งจะเป็นฝนไปตกอีกด้านหนึ่งเพราะมีเทือกเขาถนนธงชัยกั้นอยู่) อำเภอที่อยู่ในภาคตะวันตกมีอำเภอแม่สอด อำเภอแม่ระมาด อำเภอท่าสองยาง อำเภออุ้มผางและอำเภอพบพระ ด้านนี้มีอากาศหนาวเย็น และฝนตกชุกอุดมสมบูรณ์ มีป่าไม้จำนวน 1,390,494 ไร่ แยกเป็นพื้นที่ป่าสงวน 648,687 ไร่ ได้แก่ ป่าแม่สอด 246,500 ไร่ ป่าช่องแคบ แม่โกนเกน 47,500 ไร่ ป่าแม่ละมา 354,687 ไร่ และพื้นที่อุทยานแห่งชาติ 2 แห่ง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติตากสินมหาราช 93,120 ไร่ และอุทยานแห่งชาติน้ำตกพวย 534,375 ไร่ (เทศบาลนครแม่สอด, 2556)

2.3.3 แม่น้ำและแหล่งน้ำตามธรรมชาติ

แม่น้ำที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำเมย หรือที่เมียนมาร์เรียกว่าแม่น้ำตองยิน เป็นเส้นกั้นพรมแดนตามธรรมชาติ ระหว่างประเทศไทยกับประเทศเมียนมาร์ แม่น้ำสายนี้ไม่ได้ไหลลงจากเหนือมาทางใต้เหมือนแม่น้ำโดยทั่วไปแต่ไหลจากใต้ขึ้นไปทางเหนือซึ่งเหมือนแม่น้ำกกในเขตจังหวัดเชียงรายโดยแม่น้ำเมยมีต้นน้ำอยู่ในเขตอำเภอพบพระ และไหลผ่านอำเภอแม่สอดทางทิศตะวันตกผ่านอำเภอแม่ระมาด อำเภอท่าสองยางตลอดจนถึงอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน บรรจบแม่น้ำสาละวินและไหลเข้าไปในเขตเมียนมาร์

ลำห้วยแม่ละมา เป็นลำห้วยไหลผ่าน ตำบลด่านแม่ละมา ตำบลพะวอ และตำบลแม่กาษา ไหลลงสู่แม่น้ำเมยในเขตท้องที่ตำบลแม่กาษา ลำห้วยนี้ส่วนหนึ่งใช้เป็นเส้นแบ่งเขตระหว่างตำบลพะวอกับตำบลด่านแม่ละมา และลำห้วยที่สำคัญอีกหนึ่งพื้นที่ก็คือ ลำห้วยแม่สอด ซึ่งมีต้นน้ำอยู่บริเวณเทือกเขาถนนธงชัย แล้วไหลผ่านตำบลแม่สอด ตำบลแม่ปะ โดยแยกออกเป็นสองสาย สายหนึ่งไหลลงแม่น้ำเมย ในเขต

ตำบลแม่ปะ และอีกสายหนึ่งไหลผ่านตำบลพระธาตุผาแดง ตำบลแม่ตาว ตำบลท่าสายลวด ไหลลงแม่น้ำเมยที่บ้านห้วยม่วง ตำบลท่าสายลวด นอกจากนี้ยังมี อ่างเก็บน้ำชลประทานบ้านหัวฝาย เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ สร้างกันลำห้วยแม่สอด ในเขตบ้านหัวฝาย ตำบลพระธาตุผาแดง โดยกรมชลประทานเป็นผู้จัดสร้าง เนื้อที่ประมาณ 500 ไร่ สามารถกักน้ำได้ประมาณ 5.5 ล้านลูกบาศก์เมตร สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่ประชาชนใช้น้ำเพื่อการเกษตรเนื้อที่ประมาณ 10,000 ไร่ (เทศบาลนครแม่สอด, 2556)

2.3.4 ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของอำเภอแม่สอด แบ่งออกเป็น 3 ฤดูกาล ลักษณะภูมิอากาศมีอากาศเป็นแบบร้อนชื้น 3 ฤดู นั่นคือ ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาว โดยฤดูร้อน จะเริ่มประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 39.05 องศาเซลเซียส ฤดูฝน จะเริ่มประมาณกลางเดือน พฤษภาคม - กลางเดือนตุลาคม โดยมีฤดูฝนยาวนานที่สุดและตกชุกตลอดฤดู อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี 27 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนรวมเฉลี่ย 11.8 องศาเซลเซียส (สถานีอุตุนิยมวิทยาแม่สอด, 2556)

2.4 โครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม

2.4.1 การคมนาคมทางบก

การเดินทางโดยรถยนต์ จากกรุงเทพฯ สามารถใช้เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) แล้วเข้าทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 32 (ถนนสายเอเชีย) ผ่านประตูน้ำพระอินทร์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี ชัยนาทเข้านครสวรรค์ แล้วแยกซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข 1 อีกครั้ง ผ่านเข้ากำแพงเพชร และตรงไปจังหวัดตาก รวมระยะทาง 426 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 4 ชั่วโมงครึ่ง จากอำเภอเมืองตากใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 12 ถึงอำเภอแม่สอด ระยะทางอีกประมาณ 86 กิโลเมตร โดยใช้เวลาอีกประมาณ 1 ชั่วโมงครึ่ง ส่วนเส้นทางแม่สอด-พบพระ-อุ้มผาง ระยะทางประมาณ 164 กิโลเมตร ซึ่งการเดินทางช่วงนี้เป็นภูเขาสลับซับซ้อน ใช้เวลาเดินทางประมาณ 3 ชั่วโมง ไม่ควรเดินทางกลางคืน รวมการเดินทางจากกรุงเทพฯ ถึงอุ้มผางประมาณ 9 ชม. สำหรับทางรถไฟนั้น มีโครงการของการรถไฟแห่งประเทศไทย ระยะทาง 68.8 กิโลเมตร สถานีต้นทาง สถานีรถไฟวิทยาลัยคูนน้ำปิง สถานีปลายทาง สถานีรถไฟชายแดนไทยเมียนมาร์ บ้านริมเมย และทางรถโดยสารประจำทาง มีสถานีขนส่งแม่สอด เป็นศูนย์กลางเชื่อมการขนส่งอำเภอท่าสองยาง แม่ระมาด

พบพระ และอุ้มผาง ซึ่งเป็นอำเภอชายแดนก่อนเชื่อมตัวเมืองตาก จังหวัดอื่น และ กรุงเทพมหานคร มีรถขนส่งสาธารณะผ่านสถานีขนส่งแม่สอด 14 สาย เดินทางวันละ 373 เที่ยว ผู้ใช้บริการกว่า 3,500 คนต่อวัน ในขณะที่แม่สอดยังเชื่อมการขนส่งข้ามแดนไทย-เมียนมาร์ที่เมียวดี ฝั่งตรงข้าม วันละ 120 เที่ยว ผู้ใช้บริการกว่า 1,500 คน ขณะเดียวกันการค้าชายแดนไทย-เมียนมาร์ สูงถึง ปีละกว่า 12,000 ล้านบาท เป็นจุดเชื่อมโยงการขนส่งผู้โดยสาร และสินค้ากับกลุ่มเศรษฐกิจอนุภาครุ่มน้ำโขงและกลุ่มประเทศในกรอบความร่วมมือแห่งอ่าวเบงกอลทางวิชาการและเศรษฐกิจ (เทศบาลนครแม่สอด, 2556)

2.4.2 การคมนาคมทางอากาศและทางน้ำ

อำเภอแม่สอดมีท่าอากาศยานแม่สอด อยู่ที่ตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอดจังหวัดตาก โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ กองทัพอากาศ และกรมการขนส่งทางอากาศ กระทรวงคมนาคม ปัจจุบันมี 4 สายการบินให้บริการอยู่ไม่ว่าจะเป็น โชล่าแอร์ แสบปีแอร์ นกแอร์ กานต์แอร์ ให้บริการ

สำหรับการคมนาคมทางน้ำ ในอำเภอแม่สอด มีบริการเรือยนต์และแพข้ามฟากแม่น้ำเมย ระหว่างไทย-เมียนมาร์ เฉพาะฝั่งไทย การขนส่งสินค้าเข้าออกจะขนผ่าน 19 ท่าข้ามที่ได้รับอนุมัติเป็นคลังสินค้าชั่วคราวตามกฎหมายศุลกากร ซึ่งเป็นการขนส่งสารพัดสินค้าที่ผ่านพิธีการทางศุลกากรของไทยแล้ว แต่บางประเภท ก็จำเป็นต้องขนส่งผ่านท่าข้าม เพื่อเลี่ยงกำแพงภาษีของเมียนมาร์ที่ตั้งไว้สูง เพราะระบุไว้เป็นสินค้าห้ามนำเข้า (เทศบาลตำบลท่าสายลวด, 2556)

2.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษา

2.5.1 เศรษฐกิจ

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจอาชีพและรายได้ประชาชนในเขตเทศบาลนครแม่สอดส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย การบริการและการอุตสาหกรรม รายได้เฉลี่ยของประชากร 42,298 บาท / คน/ปี (ภาพรวมทั้งจังหวัด) สำหรับเกษตรกรรมนั้น มีพื้นที่เพาะปลูกภายในเขตเทศบาลเป็นส่วนน้อย ส่วนใหญ่จะอยู่รอบนอกเขต การเพาะปลูกส่วนใหญ่จะเป็นพืชไร่รองลงไป เป็นข้าว และ ไม้ผลตามลำดับ พืชที่สำคัญในเขตเทศบาลเมืองแม่สอด ได้แก่ ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ ข้าว ถั่วเหลือง ในด้านการอุตสาหกรรมนั้น ในเขตเทศบาลเมืองแม่สอด มีอุตสาหกรรมที่สำคัญ คือ อุตสาหกรรมอาหารกระป๋อง เสื้อผ้าสำเร็จรูป เฟอร์นิเจอร์ อัญมณีและเครื่องประดับ และสำหรับเขตเศรษฐกิจพิเศษ

แม่สอด ก็มีการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอดอย่างต่อเนื่อง โดยเกิดขึ้นภายใต้ นโยบายการเปิดประตูการค้าด้านตะวันตก เป็นการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสนับสนุนและรองรับการขยายตัวของระเบียงเศรษฐกิจ ตะวันตกซึ่งเชื่อมระหว่างกลุ่มประเทศ BIMSTEC (Bay of Bengal Initiative for Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperations) อันประกอบไปด้วย ไทย เมียนมาร์ อินเดีย ศรีลังกา เนปาล ภูฏาน บังกลาเทศ ที่ เชื่อมไปสู่ภาคตะวันตก ได้แก่ เอเชีย ตะวันออกกลาง ยุโรป และแอฟริกา เขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด ซึ่งความเป็นมาหรือ แนวทางการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด เมื่อ พ.ศ. 2539 สำนักงานเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม ซึ่งกระทรวงอุตสาหกรรมได้ศึกษา ความเป็นไปได้ในการจัดตั้งเขต เศรษฐกิจพิเศษชายแดนอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และเมื่อปี พ.ศ. 2540 ศึกษาแนวทาง ร่วมมือด้านอุตสาหกรรมในเส้นทางแม่สอด-เมียวดี-เมะละแหม่ง-ย่างกุ้ง แนวทางใน การสร้างเขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด เพื่อกระจายการลงทุนให้ทั่วทั้งภูมิภาค เพื่อ เชื่อมโยงการค้าชายแดนและการค้าระหว่างประเทศ ดังนั้น แม่สอดเป็นตัวขับเคลื่อน เศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ เพื่อเพิ่มรายได้ประชากรต่อหัว และเพื่อแข่งขันกับเขต เศรษฐกิจอื่นๆ ทั่วโลกอีกด้วย (สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ แม่สอด, 2556)

2.5.2 สังคม-วัฒนธรรม-ประชากร

สภาพการปกครองของอำเภอแม่สอดแบ่งการปกครองออกได้เป็น 2 ส่วนคือ การ บริหารส่วนภูมิภาคนั้นประกอบด้วยส่วนราชการประจำอำเภอจำนวน 19 แห่ง โดยที่ ส่วนราชการในการบริหารส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบล 9 แห่ง และเทศบาลอีก 4 แห่ง นั่นก็คือ เทศบาลนครแม่สอด เทศบาลตำบลแม่กุ เทศบาล ตำบลท่าสายลวด และเทศบาลแม่ตาว มีพื้นที่รวมทั้งหมด 10 ตำบล และ 90 หมู่บ้าน จำนวนหลังคาเรือน (ตารางที่ 2.1) สำหรับจำนวนชายหญิงและสัดส่วนอายุ (ตารางที่ 2.2)

ตารางที่ 2.1 จำนวนหลังคาเรือน ครอบครัว และร้อยละประชากรปี พ.ศ. 2556 (ไม่รวมตำบลแม่สอด เนื่องจากการเก็บข้อมูลสถิติคนละหน่วยงาน)

ลำดับ	ตำบล	จำนวน หลังคา (เรือน)	จำนวนครอบครัว	ประชากร					
				ชาย	ร้อยละ	หญิง	ร้อยละ	รวม	ร้อยละ
1	แม่กุ	2,766	2,951	5,419	5.90	5,348	5.83	10,767	11.73
2	พะวอ	1,764	1,916	3,624	3.95	3,553	3.83	7,177	7.82
3	แม่ตาว	1,711	2,204	3,506	3.82	3,407	3.72	6,913	7.53
4	แม่กาษา	3,382	3,412	7,125	7.76	7,131	7.78	14,256	15.54
5	ท่าสายลวด	2,089	2,467	5,228	5.70	5,057	5.52	10,285	11.21
6	แม่ปะ	3,536	3,944	6,374	6.95	6,110	6.67	12,484	13.60
7	มหาวัน	2,852	3,864	7,295	7.95	7,771	8.47	15,066	16.42
8	ด่านแม่ละเมา	1,973	1,998	3,851	4.20	3,872	4.23	7,723	8.42
9	พระธาตุผาแดง	1,809	2,196	3,649	3.97	3,443	3.75	7,092	7.73
รวม		21,882	24,952	46,071	50.20	45,692	49.80	91,763	100

ที่มา: สำนักงานสาธารณสุขอำเภอแม่สอด (2555)

ตารางที่ 2.2 จำนวนประชากรแยกรายตำบล ปี พ.ศ. 2556 (ไม่รวมตำบลแม่สอด เนื่องจากการเก็บข้อมูลสถิติคนละหน่วยงาน)

ลำดับ	ตำบล	จำนวนประชากร			เด็ก 0-1 ปี (คน)	เด็ก 0-5 ปี (คน)	สตรีอายุ 30-60 ปี	หญิงวัยเจริญพันธุ์อายุ 15-44 ปี อยู่กับสามี (คน)	ผู้สูงอายุ (คน)
		ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม(คน)					
1	แม่กุ	5,419	5,348	10,767	110	435	1,688	1,288	1,349
2	พะวอ	3,624	3,553	7,177	74	380	1,102	700	1,162
3	แม่ตาว	3,506	3,407	6,913	58	229	1,279	744	847
4	แม่กาษา	7,125	7,131	14,256	98	452	2,008	1,564	1,564
5	ท่าสายลวด	5,228	5,057	10,285	72	356	1,266	486	758
6	แม่ปะ	6,374	6,110	12,484	108	464	2,088	1,833	1,471
7	มหาวัน	7,295	7,771	15,066	227	957	2,085	2,546	1,168
8	ด่านแม่ละเมา	3,851	3,872	7,723	96	392	1,013	1,448	934
9	พระธาตุผาแดง	3,649	3,443	7,092	43	223	1,203	1,032	921
รวม		46,071	45,692	91,763	886	3,888	21,432	11,641	10,174

ที่มา : สำนักงานสาธารณสุขอำเภอแม่สอด (2555)

2.5.3 ความหลากหลายทางประชากร ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และ ศาสนา

1) วิถีชีวิตของชาวไทยพุทธ

ชาวไทยพุทธของอำเภอ แม่สอดส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมมาจากชาวไทยเหนือ ส่วนใหญ่ที่มาตั้งรกรากในแม่สอดมักจะอาศัยอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ รอบนอกตัวอำเภอ เช่น ตำบลแม่ปะ ตำบลแม่กาษา ตำบลแม่กุ ตำบลแม่ตาว เป็นต้น ชาวไทยเหนือมีความเป็นอยู่ปานกลาง พออยู่พอกิน สภาพบ้านเรือนที่อาศัยมักจะตั้งบ้านเรือนเป็นชุมชนขนาดปานกลางจนถึงขนาดใหญ่ บ้านทำด้วยไม้สักมุงหลังคาด้วยดินขอ หรือไม้ก็สร้างตัวบ้านด้วยไม้ไผ่ทั้งลำนำมาสับแล้วแผ่ให้เป็นแผ่นเหมือนไม้กระดานที่เรียกว่าฟาก แล้วมุงหลังคาด้วยหญ้าคา ชาวไทยเหนือมีนิสัยใจคอเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมื่อมีเทศกาลก็จะร่วมงานอย่างสนุกสนาน เมื่อมีงานปอยตามบ้านหรือตามวัดก็จะร่วมมือกันด้วยความเต็มใจ ลักษณะครอบครัวมักมีขนาดใหญ่ บางครอบครัวแยกมาอยู่เดี่ยวแต่จะปลูกบ้านบริเวณเดียวกันหรือใกล้ๆ กับพ่อแม่ คนในชุมชนมักช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการลงแขกเกี่ยวข้าว ภาษาพูดก็ใช้ภาษาเหนือหรือภาษาล้านนา ชาวไทยเหนือในอำเภอแม่สอดมีอาหารที่นิยมประจำท้องถิ่นมากมายหลายชนิด เช่น แกงอ่อม ลาบจิ้น แกงแค น้ำพริกอ่อง แกงโสะ อาหารหวานมักเป็นขนมที่ทำเองในเทศกาลต่างๆ เช่น ขนมจอก (ขนมเทียน) ขนมปาด ข้าวแต่น และอ่อมเมี่ยง

นอกจากชาวไทยเหนือแล้ว ก็จะมีชาวไทยพุทธที่เป็นไทยกลาง ไทยอีสาน หรือไทยใต้ ที่อาศัยอยู่ที่แม่สอดอยู่แล้วและอพยพเข้ามาใหม่เพื่อทำการค้าหรือประกอบกิจการที่แม่สอด โดยส่วนใหญ่ก็จะมีการจัดตั้งบ้านเรือนที่เหมือนกับชาวไทยพุทธในภาคกลางทั่วไปปัจจุบันมีชาวต่างด้าวเข้ามาอาศัยเป็นจำนวนมากและเป็นการแรงงานเดือนมาอาศัย จึงทำให้พื้นที่แต่เดิมที่มีคนไทยพุทธอาศัยอยู่ก็มีบุคคลต่างด้าวเข้ามาอาศัยจำนวนมากจึงทำให้ชุมชนแออัดและสภาพความเป็นอยู่ของบุคคลต่างด้าวนั้นมีความเป็นอยู่อย่างไม่มีคุณภาพในชีวิต อีกทั้งมีปัญหาการค้ายาบ้า อาชญากรรมต่าง ๆ มากมายกลายเป็นอีกหนึ่งปัญหาที่ทางทุกๆ หน่วยงานกำลังพยายามแก้ปัญหานี้ (เทศบาลตำบลท่าสายลวด, 2556)

2) วิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิม

จากการศึกษาข้อมูลของลักษณะวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมในชุมชนอิสลามอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก พบว่าชาวไทยมุสลิมในอำเภอแม่สอดส่วนใหญ่ นั้นเดิมอพยพมาจากประเทศ บังคลาเทศ ผ่านมาทางพม่าพร้อมกับพวกชาวไทยใหญ่ พม่า จีน มาตั้งถิ่นฐานอยู่ใจกลางเมือง จากนั้นจึงมีการตั้งเป็นชุมชนอิสลามขนาดใหญ่ขึ้นมาที่แม่สอด ชุมชนอิสลามแต่ก่อนเป็นเพียงพื้นที่ป่าโปร่ง มีคนอาศัยอยู่เพียงแค่ 3-4 หลังคาเรือนเป็นคนนับถือศาสนาอิสลามสามหลัง จากนั้นก็มีการเข้ามาอยู่ของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม จำนวนมากขึ้นรวมทั้งผู้ที่ย้ายถิ่นฐานมาจากภาคเหนือมาอยู่รวมกัน แต่เดิมนั้นบริเวณนี้มีชื่อเรียกว่า คอกวัว เพราะในบริเวณดังกล่าวจะมีการนำวัวมาเลี้ยงและค้าขายวัว แต่ในอดีตตั้งแต่เริ่มต้นนั้น ประชาชนจะมีอาชีพทำสวน ปลูกผักสวนครัวและได้มีการสร้างโรงเรียนอิสลามเป็นแห่งแรก และตามมาด้วยการสร้างมัสยิดของผู้นับถือศาสนาอิสลามเพราะผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามได้มาอยู่รวมกันมากขึ้นจึงเปลี่ยนชื่อจาก “คอกวัว” มาเป็น “ชุมชนอิสลาม”

สำหรับศาสนสถานนั้น มีมัสยิดที่จดทะเบียนมีอยู่ 3 หลัง ได้แก่ มัสยิดนุรุลอิสลาม มัสยิด มุฮายีรีน และมัสยิดอันซอร์ (ภาพที่ 2.1) แต่ยังมีมัสยิดที่ยังไม่ได้จดทะเบียนอีก 2 หลัง ได้แก่ มัสยิดบังคลาเทศและมัสยิดมาดิเนห์ อย่างไรก็ตามวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมในแม่สอดก็ไม่ได้มีแค่ชุมชนอิสลาม แต่ยังคงกระจายตัวไปตามพื้นที่ต่างๆ ในแม่สอด โดยส่วนใหญ่แล้ว มุสลิมที่แม่สอดมีอาชีพค้าขาย มีความเป็นอยู่แบบมุสลิมทั่วไป มักเคร่งศาสนาและพูดภาษาท้องถิ่น (ภาพที่ 2.2) สำหรับภาษาอาหรับนั้น ใช้กันในมัสยิด ใช้สวดและพูดคุยกันในหมู่ของผู้สูงอายุเท่านั้น ในการแต่งกายนั้น ชายจะนุ่งโสร่ง สวมเสื้อแขนยาว และสวมหมวกหนึบ ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นสวมเสื้อแขนยาว และคลุมศีรษะด้วยผ้าที่เรียกว่า “ฮีญาบ” ประเพณีและพิธีกรรมในรอบปีจะจัดขึ้นโดยพิจารณาจากปฏิทินทางจันทรคติของศาสนาอิสลาม พิธีกรรมที่สำคัญคือพิธีถือศีลอด จะปฏิบัติกันในช่วงเดือนรอมฎอน ส่วนเทศกาลที่สำคัญ โดยทั่วไปแล้วมี 2 เทศกาลคือ อี้ดีลฟิตตะรี ในวันสุดท้ายของพิธีถือศีลอดและอี้ดีลอัฎฮา หลังสิ้นสุดพิธีถือศีลอด 70 วัน (ศูนย์ข้อมูลชุมชนอิสลามแม่สอด, 2556)

ภาพที่ 2.1 มัสยิดภายในพื้นที่ชุมชนอิสลาม

ภาพที่ 2.2 ปฏิสัมพันธ์ของชาวมุสลิมในพื้นที่ชุมชนอิสลาม

3) วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์

จากการศึกษาข้อมูลของลักษณะวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในแม่สอด พบว่าในอดีตนั้น เนื่องจากแม่สอดนั้นเป็นแหล่งค้าขายชายแดนของไทย จึงมีผู้คนอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก ทั้งพวกไทยใหญ่ ชาวจีนจากยูนนาน ชาวเมียนมาร์ พวกมุสลิมจากบังกลาเทศ ชาวไทยเหนือ พวกชุกซ์และฮินดู รวมถึง คริสต์

อีกด้วย ซึ่งการที่กลุ่มคนเหล่านี้ได้อพยพมาอยู่ในเขตอำเภอแม่สอดก็นำประเพณีต่างๆมาด้วยและยึดถือปฏิบัติ สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันที่ไม่เพียงแต่การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน การอพยพเข้าเมืองแม่สอดทั้งถูกกฎหมายและผิดกฎหมายก็มามากขึ้นเรื่อยๆ เช่นกัน โดยวิถีชีวิตโดยทั่วไปของชาวต่างด้าว (ตามนิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา) มีดังต่อไปนี้

3.1) ปกาเกอญอ

ชาวปกาเกอญอส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าวเจ้า และข้าวโพดเป็นพืชหลัก นอกจากนี้ยังเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้งานและบวงสรวงภูตผี การแต่งกายผู้ชายนิยมใส่เสื้อสีแดงตกแต่งด้วยพู่ โปกผ้าสีต่างๆ

3.2) ไทใหญ่

ชาวไทใหญ่ในอำเภอแม่สอด ส่วนใหญ่มาจากเมียนมาร์ทางอำเภอเมียวดี โดยตั้งถิ่นฐานรวมอยู่กับพวกชาวไทยหลายเผ่าในอำเภอแม่สอด มีแก่ว่าวแก่สาวเป็นหัวหน้าปกครอง ชาวไทใหญ่มีวิถีชีวิตคล้ายกับชาวล้านนา ชาวไทใหญ่มักเคร่งในพระพุทธศาสนา ทำการเกษตรกรรมเป็นหลัก

3.3) เมียนมาร์

ชาวเมียนมาร์ ส่วนใหญ่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในอำเภอแม่สอดนานแล้ว โดยชาวเมียนมาร์โดยทั่วไปอาศัยในเขตตัวเมืองในอดีต ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพช่าง เช่น ช่างทอง ช่างเจียรระโนเพชรพลอย ช่างตีเหล็ก ช่างสร้างบ้านเรือน แต่ในสมัยปัจจุบันชาวเมียนมาร์ที่อพยพเข้ามาอยู่ในชุมชนแม่สอดมักจะเป็นผู้ใช้แรงงานตามโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็กหรือขนาดย่อมและรับจ้างทั่วไป หากเป็นแรงงานต่างด้าวที่ไม่ถูกกฎหมายก็มักจะมาสภาพที่อยู่อาศัยที่ไม่ถูกสุขอนามัย (ภาพที่ 2.3) ชาวเมียนมาร์มีขนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายกับชาวไทใหญ่ มีเทศกาลที่ถือปฏิบัติเหมือนกัน เช่น เทศกาลเข้าพรรษา ทอดกฐิน จุดประทีป สงกรานต์ เป็นต้น อาจจะแตกต่างกันในการนับเวลาทางจันทรคติ ในบางปีประเพณีการเข้าพรรษาของชาวเมียนมาร์จะช้าหรือเร็วกว่าชาวแม่สอดประมาณหนึ่งวัน

การจัดเตรียมงานประเพณีเกือบทุกอย่างของชาวเมียนมาร์ จะเริ่มต้นที่บ้านและจะจบลงด้วยการทำบุญที่วัดชาวเมียนมาร์และชาวไทยใหญ่ในอำเภอแม่สอดใช้วัดในการทำบุญหรือประกอบศาสนกิจร่วมกัน ทั้งนี้เพราะพระ ส่วนใหญ่จะเป็นพระชาวเมียนมาร์ เช่น วัดไทยวัฒนาราม (ภาพที่ 2.4)

ภาพที่ 2.3 ที่พักของแรงงานต่างด้าวที่ไม่ถูกสุขอนามัย

ภาพที่ 2.4 วัดไทยวัฒนาราม อิทธิพลจากวัฒนธรรมเมียนมาร์ในพื้นที่ศึกษา

2.6 สรุป

แม่สอด เป็นอำเภอหนึ่งทางตอนกลางของจังหวัดตาก โดยตัวอำเภออยู่ในที่ราบระหว่างภูเขา ระหว่างเทือกเขาถนนธงชัยทิวเขาในฝั่งประเทศไทย อีกส่วนหนึ่งเป็นทิวเขาฝั่งประเทศเมียนมาร์ แม่สอดเป็นอำเภอที่มีการค้าระหว่างประเทศไทยกับเมียนมาร์ เนื่องจากเป็นอำเภอที่อยู่ติดชายแดน และยังเป็นที่ตั้งจุดผ่านแดนถาวรด่านพรมแดนแม่สอด เชื่อมโยงกับเมืองเมียวดี รัฐกะเหรี่ยง ประเทศเมียนมาร์ เป็นจุดเชื่อมโยงการขนส่งผู้โดยสาร และสินค้ากับกลุ่มเศรษฐกิจอนุภาครุ่มน้ำโขงและกลุ่มประเทศในกรอบความร่วมมือแห่งอ่าวเบงกอลทางวิชาการ และเศรษฐกิจของประเทศสมาชิกอันประกอบไปด้วย ไทย เมียนมาร์ อินเดีย ศรีลังกา เนปาล ภูฏาน บังกลาเทศ รวมไปถึงจุดเชื่อมการขนส่งแนวถนนระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตกของไทยตามแผนความร่วมมือพัฒนาของไทย กับประเทศในภูมิภาคเอเชียใต้และอินโดจีน รวมถึงการรองรับการเป็นเขตเศรษฐกิจชายแดน เขตนิคมอุตสาหกรรม แม่สอดมหานครฝั่งตะวันตกและการผลักดันยกฐานะแม่สอดเป็นจังหวัด โดยแม่สอดถือได้ว่าซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาทางด้านสุขภาพ โดยเฉพาะเรื่องวัณโรค การที่ศึกษาประเด็นนี้โดยผ่านศึกษาทางภูมิศาสตร์การแพทย์ ประชากร และวัฒนธรรม ในกลุ่ม ไทยพุทธ ไทยมุสลิม และชาวต่างด้าวที่ประกอบไปด้วย ชาวปกากะญอ ไทใหญ่ และเมียนมาร์ ที่เชื่อมโยงกับประเด็นปัญหาในพื้นที่สามารถทำให้เข้าใจได้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและนำความรู้ที่ได้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อนโยบายทางการแพทย์และสาธารณสุขตลอดจนการจัดการวัณโรคได้ในอนาคตต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved